

Christen zijn in de praktijk

Lezing verzorgd te Goes op 3 maart 2023

Door ds. P. den Ouden

Ik wil beginnen met John Hunt. Hij wordt wel de apostel van Fiji-eilanden genoemd. U hoeft zich niet te schamen als u hem niet kent, ik ken hem ook pas sinds vorig jaar. John Hunt werd in 1812 in Engeland geboren in een boerengezin. Toen hij 16 jaar oud was werd hij ernstig ziek en lag op het randje van de dood. Dat werd het keerpunt in zijn leven. Het werd zijn verlangen om zijn leven aan de Heere te wijden. Toen hij net getrouwd was vertrok hij met zijn jonge vrouw naar de afgelegen Fiji-eilanden in de Stille Oceaan, zo'n 2000 km boven Nieuw Zeeland. Hij ging daar onder de kannibalen werken, helemaal van de wereld af. Zijn levensverhaal is werkelijk indrukwekkend. Een leven van onafgebroken zelfopoffering. Hij ontsnapte verschillende keren ternauwernood aan de dood. Hij schreef een catechismus, vertaalde in zijn eentje de hele Bijbel en deed nog veel meer. Hij stierf, 36 jaar jong. Totaal opgebrand. Hij zei op zijn sterfbed:

Ik dank God dat ik ben bewaard gebleven voor de vloek van een nutteloos leven.

The curse of a useless life.¹

Dat was John Hunt. Daarmee wil ik vanavond beginnen. Voor John Hunt was er niets erger dan een nutteloos leven. Een leven waarin ik niet voor anderen tot nut en zegen ben. En de Heere niet aan Zijn eer komt. God beware ons voor zo'n leven. Dat is het waar het bij het thema van vandaag, *Christen zijn in de praktijk*, uiteindelijk om draait.

Wat we bij Hunt in de praktijk van zijn leven zien, kunnen we in meer theologische taal ook lezen bij Martin Bucer, de reformator van Straatsburg, vriend van Calvijn. Hij schreef:

De ware theologie is niet theoretisch of beschouwend, maar praktisch en metterdaad (practica et activa). Het gaat om het doen; om een Godgewijd leven te leven.²

Tot zover Bucer. Als theologie niet voert tot de praktijk beantwoordt ze dus niet aan haar doel. Leer en leven staan niet los naast elkaar, maar zijn op het allernauwst aan elkaar verbonden. Er staat bijna een is-gelijk-teken tussen. En zo komen we het in de Bijbel steeds tegen. Het gaat er niet om dat wij de Schriften wéten, maar dat wij de Schriften doén. Joh. 13:17: *Indien gij deze dingen weet, zalig zijt gij, zo gij ze doet.* Dat is een steeds weer terugkerend refrein in de Schrift.

---

¹ George Stringer Rowe, *A missionary among cannibals or: the Life of John Hunt*, New York 1859, 278

² Martini Bucer Opera Latina vol. 2, Enarratio in Evangelio Ioannis, Leiden 1988, 753

Vanavond gaat het over christen zijn in de praktijk. Ik heb mijn verhaal in 3 blokken verdeeld:

1. Wat zegt de Bijbel er over
2. geen regels maar principes (eeuwigheidsperspectief/vreemdelingschap)
3. wat ons daarbij kan helpen

1. Wat zegt de Bijbel er over

Als wij het woord ‘leer’ horen, denken we meestal aan dogmatiek, geloofstheorie, die weinig met de praktijk van het leven te maken heeft. Dat zie ik als een valkuil in de gereformeerde gezindte. Dat de Bijbel vooral een boek is waarin het gaat over het geestelijke leven: wedergeboorte, geloof en bekering. Maar weinig heeft te maken met de praktijk. Een typerend voorbeeld is hoe wij omgaan met 2 Tim. 3:16:

Al de Schrift is van God ingegeven

Deze tekst wordt vaak aangehaald als bewijsplaats van de Goddelijke inspiratie van de Schrift. Maar het is veelzeggend dat het vervolg van die tekst zelden aan de orde komt:

Opdat de mens Gods volmaakt zij, tot alle goed werk volmaakt toegerust.

Dat is het doel waarom de Heere ons Zijn Woord heeft gegeven: om door dat Woord toegerust te worden tot alle goed werk, de praktijk. Soms lijkt het wel alsof de Bijbel, of een Bijbelvertaling, een doel is geworden in zichzelf. Dat we druk bezig zijn met de zuiverste vertaling. Maar niet met de praktijk. Wat zal ons dan de zuiverste vertaling baten? De Schrift wil geloofd en geleefd worden.

2

Ik geef u nog een paar teksten. Neem bijvoorbeeld die bekende gelijkenis van de wijze en de dwaze bouwer, Matth. 7. Die gelijkenis wordt ingeleid met 21:

Niet een ieder, die tot Mij zegt: Heere, Heere! zal ingaan in het Koninkrijk der hemelen, maar die daar doet de wil van Mijn Vader, die in de hemelen is.

En dat onderstreept de Heere Jezus vervolgens nog een keer met die gelijkenis van de wijze en de dwaze bouwer.

- Wie is de wijze bouwer: Een ieder die Mijn woorden hoort en doet.
- En wie is de dwaze bouwer: Een ieder die Mijn woorden hoort en niet doet.

De boodschap van deze gelijkenis is dat het niet genoeg is om het Woord te horen. We moeten het Woord doen. Daarmee sluit de Heere Jezus de Bergrede mee af. Met die boodschap. Opdracht: de praktijk.

Neem ook Luk. 6:46: *Wat noemt gij Mij, Heere, en doet niet wat Ik zeg?* Je kunt me wel heel vroom Heere noemen. Daarmee zeg je: ik erken U als mijn Meester. Maar wat stelt dat voor als je vervolgens niet doet wat die Meester van je vraagt.

Het lijkt ook wel op Johannes 15:14; daar zegt de Heere Jezus: *Gij zijt Mijn vrienden ...* Dat is wat, als je zo genoemd wordt: een vriend van Christus. Wanneer ben je dat?

Zo gij doet wat Ik u gebied.

Nee, we worden niet zalig door de werken. Maar we worden ook niet zalig zonder de werken. Het geestelijk leven heeft alles te maken met de praktijk. Dat is iets wat in de Bijbel keer op keer wordt herhaald. Ik heb sterk de indruk dat dat bij ons in de prediking en de opvoeding veel te weinig aandacht krijgt. Paulus heeft het in 1 Tim. 6:3 over de leer. Maar dan staat er wel achter: 'die naar de godzaligheid is'. Die gericht is op een godvruchtig leven. De praktijk.

Dat was juist de kritiek van de Reformatie op de Roomse kerk. Volgens de Roomse kerk gedijt het geestelijke leven het beste in de kloostercel. Met een boekje waarin allerlei geestelijke oefeningen worden voorgeschreven. Om zo elke dag iets te vorderen, iets geestelijker te worden.

De Reformatie heeft daar radicaal mee afgerekend. Het geestelijke leven heeft zeker zijn oefeningen nodig. Maar niet zelfbedachte oefeningen uit een boekje, maar de oefeningen die de Heere me oplegt in mijn alledaagse leven. Niet de kloostercel maar de wereld is de plaats waar het geestelijke leven wordt geoefend. Al zal dat ons, als het goed is, ook steeds weer in de binnenkamer brengen. Zonder de verborgen omgang met God zal het niet gaan. Maar niet om daar te blijven. Maar om dan, gemoedigd en gesterkt, weer de wereld in te treden. Dat is geestelijk leven. De praktijk is geestelijk. De Engelse bijbelvertaler William Tyndale zei:

Op het eerste gezicht lijkt er een groot verschil te zijn tussen het wassen van borden en het preken van het Woord. Maar als het er om gaat wat God het meest behaagt is er geen enkel verschil.³

De Heere heeft ons opgedragen om in het dagelijkse leven Hem te dienen. Dat is onze opdracht. Ongemerkt is het dienen van God bij ons vaak heel erg vergeestelijkt, iets wat zich vooral in de binnenkamer afspeelt. Maar de Heere wordt juist gediend in het meest alledaagse. Dat is nu werkelijk, om die mooie uitdrukking van de Nadere Reformatie te gebruiken: praktijk der godzaligheid. De heiliging/toewijding van het gewone leven aan God.

Maar die praktijk is vaak knap ingewikkeld. Stelt je soms voor lastige dilemma's. Dat geldt voor een ieder persoonlijk. Maar zeker ook als je kinderen hebt op te voeden. Of als je docent of ambtsdrager bent. Allemaal van die praktische kwesties: hoe ga je om met je geld. Met je vrije tijd. Met je naaste. Met de schepping. Met die verwenste telefoon. Met seksualiteit. Met films.

---

³ William Tyndale, *Doctrinal Treatises and Introductions to Different Portions of the Holy Scriptures*, 1848, 102: 'Now if thou compare deed to deed, there is difference betwixt washing of dishes, and preaching of the Word of God; but as touching to please God, none at all.' (The parable of the wicked Mammon)

2. Geen regels maar principes (eeuwigheidsperspectief/vreemdelingschap)

Daarmee zijn we aangekomen bij het tweede punt van ons verhaal, dat heb ik als titel meegegeven: geen regels, maar principes. Ik zal uitleggen wat ik daarmee bedoel. Wat zou het mooi zijn als er een internetsite was waar je op elke vraag een antwoord kreeg. Ben je verlost van heel veel gedoe. Hoef je niet meer na te denken. En Gods Woord en je hart niet meer te onderzoeken. Dit zegt de Bijbel, einde discussie. Maar zo'n site is er niet. En daar ben ik heel blij om.

Waarom? Omdat de Heere niet door robots gediend wil worden. Voorgeprogrammeerd. Ze doen precies wat er verlangd wordt. Maar zonder hart. Als wij God dienen als robots heeft dat voor Hem geen enkele waarde. De Heere wil niet door slaven gediend worden, maar door kinderen. Jongeren en ouderen die Hem hartelijk, vrijwillig liefhebben. Als het vanavond hebben over de praktijk moet we deksels goed uitkijken. Want heel snel ligt er dan wetticisme, farizeïsme en eigengerechtigheid op de loer.

U weet waarschijnlijk wel dat Paulus brief aan de Galaten vooral gericht was tegen wetsgerechtigheid. En de Korinthe-brief vooral tegen losbandigheid. Nu heeft ons wat te zeggen dat Paulus richting de Galaten veel scherper is dan richting Korinthe. Terwijl naar ons idee er in Korinthe veel meer aan de hand was dan in Galaten. Maar hij striemt het wetticisme van de Galaten veel strenger dan de wetteloosheid van Korinthe. 'O, gij uitzinnige Galaten, wie heeft u betoverd?' Dat schrijft hij niet naar Korinthe maar naar de Galaten. En verderop, 5:4: 'Christus is u ijdel geworden.' Jullie zijn van Christus losgeraakt. Dat schrijft hij niet aan die dronkenlappen in Korinthe, maar aan die stipte, strenge (reformatorische) Galatiërs.

En de gereformeerde gezindte is in dezelfde valkuil gestapt. We hebben het meer verwacht van de wet dan van het Evangelie. Meer van dressuur dan geloof. Meer van regels dan van innerlijke overtuiging. We begonnen met de buitenkant, en niet met de binnenkant. Het christelijke leven was niet verinnerlijkt, maar er op geschilderd.

En nu krijgen we de rekening gepresenteerd. Aan alle kanten springen er barsten en scheuren in het reformatorische bolwerk. En zelfs nu, in deze tijd van verwarring en ontredde, is het gevaar groot dat we toch weer de toevlucht nemen tot van alles wat moet.

- We moeten de regels weer aanscherpen.
- We moeten meer aan bewustwording en toerusting doen.
- We moeten dammen opwerpen.
- En nog veel meer wat er moet.

En begrijp me goed: ik vind het allemaal prima. Anders stond ik hier niet. Alleen: denk niet dat je het daarmee redt. En kijk uit: vaak zijn we meer bezig om symptomen te bestrijden, dan dat de kwaal werkelijk bij de wortel wordt aangepakt.

Voor alles moeten we terug naar Christus. Dat is het allereerste. Want als we dat niet doen zal de rest echt niet baten. Vanuit een levende verbondenheid met Christus, en de dagelijkse

omgang met Hem gaan we de dingen pas in het juiste licht zien, en leren we de juiste keuzes maken. Zoals Psalm 36 het zegt: ‘In Uw licht zien wij het licht.’ Paulus had maar één verlangen. Hij zegt in 2 Cor. 5:9:

Wij zijn zeer begerig om Hem welbehaaglijk te zijn.

Om in alles Hem te behagen. Dan wordt dat een leidend beginsel dat richting geeft aan al ons doen en denken. Dat kan alleen als we blijven in Hem, Joh. 15:5:

Die in Mij blijft, en Ik in hem, die draagt veel vrucht; want zonder Mij kunt gij niets doen.

Naast het denken vanuit Christus, misschien beter gezegd: daarmee verbonden is: het perspectief op de eeuwigheid. Het eeuwigheidsbesef. Vanuit dat perspectief krijgt allee in ons leven zijn juiste plaats en zijn juiste gewicht.

De hervormde theoloog Noordmans, die opgroeide in de naschemering van het Reveil, heeft daar mooie dingen over geschreven. Hij gaat in de op de casuïstiek, de neiging om het leven tot in de details te reglementeren. (De praktijk, waar we het vanavond over hebben.) Wat mag wel en wat mag niet. Eindeloos vermoeiend. Waarbij het gevaar van wetticisme of farizeïsme bepaald niet denkbeeldig is. Noordmans zegt:

De vraag of dans, kansspel en toneelspel geoorloofd zijn voel ik altijd als bijzonder mat (kleingeestig, kinderachtig). Men moet de kwestie stellen in verband met de gereformeerde levensstijl.

En dan zoekt hij de gereformeerde levensstijl niet in een bepaalde gedragscode, maar zoals hij het noemt: een felle geestelijke concentratie. En dan laat hij er op volgen: waardoor sommige delen van het mensenleven als vanzelf afvallen.⁴ Hij bedoelt: ze zijn te onbelangrijk om ons daarmee bezig te houden. Nehemia zei: Ik heb een groot werk te doen: God dienen (6:3)

Om een voorbeeld van die houding te geven denk ik aan de jonge zendeling Jim Elliot. Zijn levensverhaal: *Vijf kruisen in de jungle* is een absolute aanrader. Geboren in 1927 in Amerika. Een briljante student, begaafd en populair onder zijn medestudenten. Er lag een succesvol leven voor hem. Maar toen voelde hij zich geroepen om zendeling te worden onder de moordlustige Auca-indianen in de oerwouden van Ecuador. Hij beseft terdege dat hij op een kruispunt in zijn leven staat. Hij maakt een tijd van intensief worstelen en bidden door. Maar dan schrijft hij, jongeman van 22, in zijn dagboek de volgende beroemd geworden woorden:

Hij is geen dwaas die geeft wat hij niet kan houden, om te winnen wat hij niet kan verliezen.⁵

Daar heb je iets van je leven zien in eeuwigheidsperspectief. Om dat bepalend te laten zijn voor je keuzes. Hij is gegaan, met vier andere jonge mannen, allemaal begin 20. En ze zijn alle vijf

---

⁴ O. Noordmans, *Verzamelde Werken 3*, Kampen 1980, 393, 469

⁵ *The Journal of Jim Elliot*, ed. Elisabeth Elliot, Grand Rapids, 1978, 174: ‘He is no fool who gives what he cannot keep to gain that which he cannot lose.’

een paar dagen later vermoord. Vandaar de titel van het boek: *Vijf kruisen in de jungle*. Was het onverstandig, of onverantwoord dat ze daar heen zijn gegaan? Dat is wel gezegd. Maar Jim Elliot en zijn vrienden zagen het anders. Zij zagen hun leven in eeuwigheidsperspectief. De gehoorzaamheid aan hun roeping was hun meer waard dan hun leven. De afloop lieten ze over aan God. Vanuit die geloofsbelijdenis:

Hij is geen dwaas die geeft wat hij niet kan houden, om te winnen wat hij niet kan verliezen.

Ons leven, onze verantwoordelijkheid en onze daden te zien in eeuwigheidsperspectief, kan geweldig helpen om de juiste keuzes te maken. Om scherp te zien waar het in ons leven op aan komt. Ik denk dat we bij het onderwerp van vanavond: *christen zijn in de praktijk* hier moeten beginnen, bij die twee dingen die ik zo-even heb genoemd: Christus en het eeuwigheidsperspectief. Hier moeten we ons uitgangspunt zoeken. Dan lossen veel vragen zich bijna vanzelf op. Dan hebben we niet veel regels nodig, maar hebben we aan een paar principes genoeg.

Vandaar dat Calvijn ook geen uitgewerkte ethiek van plichten en deugden heeft nagelaten. In zijn Institutie heeft hij er een paar hoofdstukjes over geschreven, boek 3.6-10. Die beknoptheid had voor Calvijn ook iets principieels. De Roomse Kerk heeft het christenleven vastgelegd in een uitgewerkte moraal, tot in de details. Er zijn biechthandboeken waarin van de meest alledaagse dingen gewetenskwesties werden gemaakt. Die Von Staupitz, de biechtvader van Luther, terecht als poppenzonden bestempelde. Maar Luther, en velen met hem, bezweken bijna onder een ondragelijk juk. Alles was zonde.

Die kant wilde Calvijn nadrukkelijk niet op. Hij wilde het leven open houden. Voor het geheel van het christelijk leven had hij aan drie woorden genoeg. Maar wat voor woorden. Ik zal ze u noemen. Ik zou bijna zeggen: schrik niet. Een christenleven bestaat volgens Calvijn uit kruisdragen, zelfverloochening en de overdenking van het toekomstige leven.

Laten we maar eerlijk zijn: die oude woorden van Calvijn lijken uit een volslagen andere wereld te komen. Kruisdragen? Mijzelf verloochenen? Mij richten op het toekomstige leven? Laten we maar eerlijk zijn: dat staat allemaal haaks op ons leven. En dat is uitermate ernstig. Want het gaat niet zomaar om wat randzaken. Voor Calvijn maken deze drie woorden de kern van het christenleven uit. Als we deze drie woorden zijn kwijtgeraakt zijn we niet maar een paar woorden kwijtgeraakt, maar het christenleven. Als wij heel andere, ik moet zelfs zeggen: tegenovergestelde doelen najagen dan de doelen die Gods Woord ons voor houdt.

Misschien had u van Calvijn graag wat meer concrete, specifieke aanwijzingen gekregen. En zou u vanavond ook graag allerlei concrete regels en aanwijzingen willen krijgen over de praktijk van het christenleven. Maar dat is om allerlei redenen niet gewenst.

Allereerst is het een vergissing als we denken dat we er met regels, en met nog meer regels, zijn. Het probleem van regels is namelijk dat ze altijd te kort schieten. Er dienen zich

altijd situaties aan waarin ze niet voorzien. En daarbij: ze zijn vaak spoedig gedateerd en achterhaald. Moeten we weer nieuwe regels gaan bedenken.

Wij moeten niet denken vanuit regels, maar vanuit principes, denk aan de drie kernwoorden van Calvijn. *Regels* zijn maar beperkt toepasbaar en dekken nooit de volle werkelijkheid. Maar *principes* zijn breed toepasbaar, flexibel, geven onder alle omstandigheden richting. Het klinkt misschien wat gevaarlijk in uw oren, maar er moet wat rek in zitten. Omdat in het leven ook rek zit. Groen van Prinsterer schreef in zijn *Ongeloof en Revolutie*: ‘De waarheid van een beginsel blijkt ook in het rekbare van de toepassing.’⁶

Nog een andere reden waarom we niet al te veel regels moeten willen is dat het al gauw leidt tot wetticisme en farizeïsme, en weinig ruimte laat voor de christelijke vrijheid, waar juist Paulus in de Galatenbrief op hamert:

Staat dan in de vrijheid, met welke ons Christus vrijgemaakt heeft, en wordt niet wederom met het juk der dienstbaarheid bevangen, Gal. 5:1.

Wij moeten leren om persoonlijk, gelovig, coram Deo, onze keuzes te maken. En zo moeten we ook onze kinderen opvoeden. Hoe moeilijk dat ook is. De weg van meer regels lijkt aantrekkelijk, maar is uiteindelijk heilloos en verstikkend. Leerzaam is in dit verband wat Bavinck schrijft in zijn *Gereformeerde Dogmatiek*:

*De zedenwet, die in de Decaloog, in de Bergrede en voorts in heel het Oude en Nieuwe Testament ons tegemoet treedt, is geen gebod op gebod, regel op regel, hier een weinig daar een weinig. Maar zij bevat algemene normen, grote beginselen, die een grote ruimte laten voor individuele toepassing en ieder gelovige oproepen om te onderzoeken, welke voor hem in een bepaald geval de goede en welbehaaglijke en volmaakte wil van God zij, Rom. 12:21. Omdat de zedenwet geen codex van artikelen is, die wij slechts hebben op te slaan, om van ogenblik tot ogenblik te weten wat ons te doen staat, is er op haar gebied een vrijheid, welke door geen menselijke inzettingen aan banden gelegd mag worden, maar juist ter wille van het karakter van het zedelijk leven erkend en gehandhaafd moet worden.*⁷

Met de zedelijkheid van het leven bedoelt Bavinck dat wij in persoonlijke verantwoordelijkheid, uit liefde en in geloof de Heere hebben te dienen. Dat maakt sterk als die keuzes offers kosten. Dat geeft volharding als we tegenwind krijgen. Dat geeft blijdschap en vrede in strijd. ‘En dit is de overwinning, die de wereld overwint, namelijk ons geloof’, 1 Joh. 5:4. En als we het van iets anders verwachten voert dat onherroepelijk tot een nederlaag. De gereformeerde gezindte moet bij Christus wezen.

Anders is er voor onze gezinnen, onze kerken en onze scholen geen toekomst. Vanuit Hem leren we leven vanuit de kern.

---

⁶ G. Groen van Prinsterer, *Ongeloof en Revolutie*, Franeker, 1976, 322.

⁷ H. Bavinck, *Gereformeerde Dogmatiek*, 4, Kampen 1998, 245, zie ook 227/228:

Als u het dan voor de praktijk toch graag nog wat concreter wil hebben kunt u denken aan Gal. 5, de vruchten van de Geest: liefde, blijdschap, vrede, geduld, vriendelijkheid, goedheid, betrouwbaarheid, zachtmoedigheid, zelfbeheersing. Het is opmerkelijk dat die vruchten allemaal gericht zijn op de omgang met de naaste. Dat zijn de dingen waar het op aan komt.

Het is de zwakte van reformatorisch Nederland dat wij onze positie vaak negatief definiëren: waar we allemaal tegen zijn. Tegen abortus, tegen euthanasie, tegen zondagwerk, tegen losbandige seksualiteit, tegen de genderbeweging, tegen sportverdwazing. Maar veel belangrijker dan waar we allemaal op tégen zijn is: waar zijn we vóór? Positief. En dan kom ik bijvoorbeeld uit bij Galaten 5.

3. Wat ons daarbij helpen kan

Tenslotte kort nog ons 3e punt: wat ons bij de praktijk van het christenleven kan helpen. Ik wil zomaar 3 dingen noemen.

Ik denk allereerst aan een dooppreek van Bonhoeffer, die hij schreef in zijn cel, t.g.v. de doop van zijn petekind, de zoon van zijn vriend Eberhard Bethge. Bonhoeffer voorzag dat na de oorlog het in Duitsland nooit meer zou worden als het was. Een totale omkering van normen en waarden. En een marginalisering van de kerk. Hij schrijft aan zijn petekind:

In de komende revolutionaire jaren zal het kostbaarste geschenk een ouderhuis zijn, waarin je je geborgen weet. Het zal de vaste burcht zijn tegen gevaren vanbinnen en van buiten. (...)

In de algemene verarming van het geestelijk leven zul je in je ouderhuis een schat aan geestelijke waarden en een bron van inspiratie vinden. De muziek, zoals je ouders ze beleven en beoefenen, zal je helderheid en zuiverheid geven van denken en voelen. (...) Je zult al vroeg van je ouders leren jezelf te helpen met je eigen handen en geen werk gering te achten; de vroomheid van je ouderhuis zal geen vroomheid zijn van vele woorden, je zult leren bidden, je zult leren God boven alle te vrezen en te beminnen en de wil te doen van Jezus Christus.⁸

Daar hebben we het eerste hulpmiddel om tot de praktijk van het christelijke leven te komen: het christelijk gezin. Noordmans noemde het treffend: de schoot der vroomheid.⁹ Waar het geloof wordt ontvangen en in de praktijk van het alledaagse leven voorgeleefd en geoefend. Juist in onze tijd is het gezin van grotere betekenis dan ooit. Dat had Bonhoeffer scherp gezien. Ik ga daar verder niet op in.

Het tweede wat ons sterken kan in de praktijk van het leven is: het zingen van Psalmen en liederen uit de schat van de kerk der eeuwen. U zult daar misschien wat van opkijken, maar

---

⁸ Dietrich Bonhoeffer, Werke Band 8, *Widerstand und Ergebung*, Gütersloh 1998, 430

⁹ O. Noordmans, *Verzamelde Werken* 4, 15

onderschat de kracht van het zingen niet. Het is opmerkelijk dat reformbewegingen als de Reformatie, het Engelse methodisme en het Nederlandse Reveil vaak vergezeld gingen van een stroom van nieuwe liederen, die sterk bijdroegen aan de verbreiding en versterking van die bewegingen. Een Roomse tijdgenoot van Luther schreef: ‘Het is wonderlijk hoe geweldig de liederen van Luther de Lutherse zaak bevorderd hebben. Niet slechts in kerken en scholen klinken ze, ook in de huizen en werkplaatsen, op de straat, de markt en op het land worden ze gehoord. Zij hebben meer zielen ten val gebracht dan zijn geschriften.’¹⁰

In een lied komt een Bijbelse waarheid naar ons toe en neemt ons a.h.w. even in bezit. Het appelleert aan ons verstand, onze verbeelding en emoties. Het zijn mini-meditaties die ons brengen tot aanbidding en een verlangen wakker maken om die waarheid ook toe te eigenen en uit te leven. Zingen is een manier om ons iets toe te eigenen. We zingen niet in de eerste plaats uit ons hart, maar we zingen juist ‘in’ wat ons ontbreekt. Juist door het zingen worden de dingen diep in ons hoofd en hart gegrift.

Een derde middel wat ons kan helpen bij de praktijk van het christen zijn is: veel lezen. De christelijke traditie heeft al 2000 jaar lang zijn waarde en waarheid bewezen. Dat geeft breedte en diepte. Je zou de traditie mogen beschouwen als een verlenging van je geheugen. Mijn leven is maar kort. Daarom is mijn kennis en ervaring en inzicht maar beperkt. Maar nu mag ik vanuit de traditie de kennis, de inzichten en de ervaringen tot mij nemen van al die generaties voor mij. Lewis zei: door *great literature* te lezen word ik duizend mensen en blijf toch mezelf.¹¹ Door die duizend levens mag ik me laten voeden en inspireren. Opscherpen, aanvuren. Verootmoedigen. Corrigeren, dat ook. De traditie maakt ook bescheiden en mild en bewaart voor kortzichtige scherpelijperij. Gods koninkrijk is breder dan mijn beperkte blik.

Ik denk dan met name aan biografieën. Als wij voor lastige dilemma’s staan en zware verantwoordelijkheden te dragen hebben is het goed om te bedenken dat wij niet de eersten zijn. Ik denk zomaar aan het indrukwekkende boek over Paul Schneider, *De prediker van Buchenwald*. De man die zijn mond open deed tegen het totalitaire nazisme. Die leiding gaf en vrijmoedig getuigde. En die daarom in 1939 in Buchenwald zijn einde vond. Maar die tot op de dag van vandaag nog steeds mensen inspireert en aanmoedigt om ook niet te zwijgen. Bereid te zijn om de consequenties van onze overtuiging te aanvaarden.

En zo zou ik natuurlijk 1000 voorbeelden kunnen noemen. Levens van mannen en vrouwen, die niet voor zichzelf leefden, maar voor hun Heere en hun naaste. Die bereid waren om de prijs van de navolging te betalen. En die door het getuigenis wat ze hebben nagelaten misschien na hun leven nog meer tot zegen zijn dan tijdens hun leven. Mensen, in wier leven de wet van het tarwegraan in vervulling is gegaan: Indien het tarwegraan in de aarde niet valt,

---

¹⁰ W.J. Kooiman, *Maarten Luther, doctor der Heilige Schrift, reformator der kerk*, Amsterdam 1948, 104

¹¹ C.S. Lewis, *An Experiment in Criticism*, Cambridge 1961, 140: But in reading great literature I become a thousand men and yet remain myself. Like the night sky in the Greek poem, I see with a myriad eyes, but it is still I who see. Here, as in worship, in love, in moral action, and in knowing, I transcend myself; and am never more myself than when I do.

en sterft, zo blijft het alleen; maar indien het sterft, zo brengt het veel vrucht voort, Joh. 12:24. Laten wij ons in 2023 door hen laten inspireren, aanmoedigen en uitnodigen hen na te volgen.

Ik besluit met een lied van Ad den Besten, in het Liedboek nr. 941, dat hij geschreven heeft n.a.v. de woorden uit Math. 16:24: *Zo iemand achter Mij wil komen, die verloochene zichzelf, en neme zijn kruis op, en volge Mij. Want zo wie zijn leven zal willen behouden, die zal het verliezen; maar zo wie zijn leven verliezen zal, om Mijnentwil, die zal het vinden.*

Den Besten gaf er de volgende toelichting bij: ‘Gods stem te hebben verstaan, is een moeilijke genade, waaronder men soms maar het liefst zou willen weglopen. Het betekent een vreemde, onnatuurlijke onrust in het bloed, een vervreemding van het meest vanzelfsprekende.’

*Waarom moest ik uw stem verstaan?
Waarom, Heer moet ik tot U gaan
zo ongewende paden?
Waarom bracht Gij
die onrust mij
in 't bloed - is dat genade?*

*Gij maakt mij steeds meer vreemdeling.
Ontvreemdt Ge mij dan, ding voor ding,
al 't oude en vertrouwde?
O blinde schrik, -
mijn God, mag ik
niet eens mijzelf behouden?*

*Want ik zie voor mij kruis na kruis
mijn weg langs en geen enkel huis
waar ik nog rust zou vinden.
Kom ik zo echt
bij U terecht,
ben ik wel uw beminde?*

*Spreek Gij dan in mijn hart en zeg,
dat het zo goed is, dat die weg
ook door uw Zoon gegaan is,
en dat uw land
naar alle kant
niet ver bij mij vandaan is.*

-0-0-0-

Addendum

Bavinck: Calvijn verliest zich niet in een breedvoerige uiteenzetting van deugden en plichten, maar vat het leven als een eenheid op, welke door één algemene regel wordt beheerst. Deze ontleent hij aan Rom. 12:1, waar de apostel het de plicht der gelovigen noemt, om hun lichamen te stellen tot een levende, heilige en Gode welbehagelijke offerande. Het ganse leven van een christen is dus een toewijding aan de dienst Gods. (...) Vanuit dit beginsel laat Calvijn het christelijk leven zich dan uitbreiden in drieërlei richting, zoals hij dat in Titus 2:12 aangegeven vindt: de christen moet, de goddeloosheid en wereldse begeerlijkheden verlatende in deze tegenwoordige wereld matig leven ten opzichte van zichzelf, rechtvaardig tegenover de naaste en godzalig tegenover God. GD 4, 228.

En, om nog een ander voorbeeld te geven, ik denk aan Amy Carmichael. Ook haar levensverhaal is de moeite waard, u moet dat echt lezen. Zij werkte voor de WO 2 in India onder de verschopte straatkinderen, meisjes die misbruikt werden enz. Ze stichtte diverse kindertehuizen met daarbij een grote organisatie aan medewerkers. Ongelooflijk wat ze allemaal gedaan heeft. Maar ook wat een offers het haar gekost heeft. Hoe kon ze dit allemaal doen? Wat gaf haar het doorzettingsvermogen? Omdat ook zij haar leven in eeuwigheidslicht zag. In een boekje met allerlei korte gedachten schreef ze ook over de kostbaarheid van de tijd. Ze schrijft:

De tijd vliegt aan ons voorbij. Tijd die voorbij is, is niet meer terug te halen. Dat geldt ook voor de minuut die we zo-even hebben geleefd. Wij kunnen niet tegelijk breed en diep leven, dat kan alleen God. Wij hebben maar een beperkt aantal dagen te leven en maar een beperkte hoeveelheid energie te besteden. Daarom is dit het belangrijkste, dat wij ons zo volledig mogelijk wijden aan wat onze persoonlijke taak en roeping is.

Ein Christ sein heißt nicht von Christus schwätzen, sondern wandeln wie Christus gewandelt ist. Zwingli. 1, 367